

УДК [325.254.4+314.745.22] (ЄС:477)
DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.2.152>

Артур Мінаков*

ПОЛІТИКА ЄС ЩОДО БІЖЕНЦІВ-ОСВІТЯН З УКРАЇНИ

Анотація: У статті розглянуті основні положення політики Європейського Союзу щодо біженців і вимушено переміщених осіб з України, які працюють в освітній сфері. Розглянута загальна міграційна політика Європейського Союзу, а також правові інструменти, спрямовані на забезпечення комфортного існування українських біженців-освітян. Розглянуті проблеми, з якими стикаються біженці з України в країнах Європейського Союзу через бажання керівних держав-членів ЄС обмежити стихійний приплив мігрантів і біженців.

Ключові слова: біженці, сфера освіти, Європейський Союз, міграційна політика

Актуальність теми. У сучасному світі, та в Україні зокрема, проблема визначення статусу біженців є надзвичайно актуальною. На збільшення кількості біженців впливають збройні конфлікти у Центральній Африці, Сирії, країнах Східної Азії тощо. Після анексії Криму та часткової окупації Донецької та Луганської областей біженці були змушені шукати притулку в інших містах України та в інших країнах. Зараз, в умовах ескалації російсько-українського конфлікту та початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, велика кількість українців була вимушена змінити місце перебування. Так, за даними ООН, на 13 квітня 2022 р. кількість українських біженців становила понад 4,6 млн. осіб¹. Значна частина українців мігрувала до країн Європейського Союзу – Польщу, Румунію, Словаччину, Угорщину, Німеччину, Чехію й інші. За підрахунками, майже половина людей, що виїхали з України через війну – діти шкільного віку², ще 7-10% – освітяни.

Все це зумовлює актуальність дослідження інструментів міграційної політики, які уряди країн-членів Європейського Союзу спрямовують на підтримку українських біженців, які мають стосунок до сфери освіти – дітей шкільного віку, вчителів і викладачів вищих навчальних закладів.

Стан наукової розробки теми. Проблеми міграційної політики Європейського Союзу присвячені численні наукові праці, як закордонних, так і вітчизняних вчених: М. Сціпіоні³, А. Геддеса й А. Фаввела⁴, Х. Фогел⁵ й інших.

---

* Мінаков Артур Дмитрович – магістр міжнародних відносин Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1081-7589>; e-mail: baminakov@gmail.com

¹ Refugees fleeing Ukraine (24 February 2022). URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

² Підтримка в навчанні. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-support-education_uk

³ Scipioni M. Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis. *Journal of European Public Policy*. 2018. № 25:9. P. 1357-1375. DOI: 10.1080/13501763.2017.1325920

⁴ Favell A., Geddes A. European Integration, Immigration and the Nation State: Institutionalising Transnational Political Action? EUI Working Papers. Florence: European University Institute, 1999/32. URL:

Поняття міграції та проблема захисту прав мігрантів досліджувалися у численних працях науковців, які вивчають міграційні процеси, зокрема у наукових доробках В. Ніколаєвського та Н. Прохоренко⁶, О. Малиновської⁷ й інших. Осмислення міграційних процесів здійснили у своїх працях Ю. Кривенко⁸, С. Чехович⁹ й інші вітчизняні та закордонні правники.

Проте дослідження політики країн-членів Європейського Союзу щодо українських біженців-освітян, а також дітей шкільного віку та студентів не проводилося (особливо, враховуючи сьгоднішні реалії), що й зумовило напряду вибір наукового дослідження даної статті.

Головною метою статті є визначення засад міграційної політики країн Європейського Союзу, які приймають біженців-освітян з України з початку російсько-української війни. Відповідно до мети, головними завданнями статті є:

- Визначити основні положення міграційної політики ЄС;
- Окреслити політику щодо прийому біженців;
- Оцінити політику Європейського Союзу щодо українських біженців-освітян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міграційна політика Європейського Союзу залишається серйозною проблемою як у фінансовому плані, так і в контексті безпеки країн Європейського Союзу загалом. Неможливість обмежити міграційний тиск посилює міжнародні відносини між державами-членами та викликає розбіжності між лідерами, які блокують швидкі та ефективні рішення щодо повернення незаконних мігрантів на свою батьківщину.

Міграція вже є гарячою темою в ЄС, але наше дослідження показує, що вона, ймовірно, стане ще більшою темою у найближчі десятиліття. Відтепер і до 2030 р. ми спостерігатимемо посилення як фактора «притягування» скорочення населення працездатного віку в ЄС, так і фактора «штовхання» зростання населення у багатьох сусідніх з ЄС регіонах. Ми виявили, що навіть у базовому сценарії з точки зору зміни клімату та конфліктів у сусідніх з ЄС регіонах, ймовірно, буде значне збільшення кількості людей, які намагаються дістатися до ЄС, зокрема з Африки. Цілком можливий більш складний сценарій з негативним впливом зміни клімату та конфліктів, які призводять до «напливів» мігрантів до ЄС. Нинішня політична структура навряд чи зможе впоратися з цими викликами. Можливо, найважливіший висновок wiiw Working Paper 198 і 199 полягає в тому, що міграція в ЄС у найближчі десятиліття буде відбуватися набагато більше з Півдня

<http://hdl.handle.net/1814/1637>

⁵ Фогел Х.Є. Політичні аспекти становлення та розвитку міграційної політики Європейського Союзу: дис... к. політ. н: 23.00.04. Чернівці, 2018. 283 с.

⁶ Ніколаєвський В.М., Прохоренко Н.Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського ун-ту*. 2009. Т. 12. № 1. С. 34–39.

⁷ Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 236 с.; Малиновська О.А. Україна, Європа, Міграція: Міграції населення України в умовах розширення. Київ: Бланк-Прес, 2004. 171 с.

⁸ Кривенко Ю.І. Соціально-філософський аналіз міграції як способу існування суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2011. № 1. С. 92–96.

⁹ Чехович С.Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2004. 216 с.

(а міграція Схід-Захід стане відносно менш важливою). Міграційна політика, включаючи політику внутрішньої інтеграції, повинна буде визнати цей факт.

Імміграція до ЄС з Близького Сходу та Африки буде відрізнятися від попередніх моделей міграції Схід-Захід, і це створить нові виклики. Майбутні мігранти також будуть приїжджати з територій з вищим ступенем економічної, соціальної та політичної нестабільності. Більше того, значна частина Близького Сходу та Африки страждає і буде страждати від екологічних катастроф і конфліктів, які будуть подальшими рушійними силами міграційних потоків. Усвідомлюючи ці виклики, нові моделі міграції у найближчі десятиліття також матимуть деякі позитивні аспекти. Безумовно, демографічна взаємодоповнюваність набагато сильніша для міграції Південь-Північ, ніж у випадку Сходу-Заходу. Більше того, Африка є економічним районом, що швидко розвивається, з великою часткою населення, що стає все більш високоосвіченою, і зі зростаючими торговими й інвестиційними зв'язками з Європою (та іншими державами, такими як Китай). Таким чином, міграційна політика ЄС може прагнути скористатися перевагами цих потенційних та існуючих зв'язків, у тому числі в сферах торгівлі, прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та освіти.

Як зазначено у робочому документі Working Paper, міграція з Африки та Близького Сходу до ЄС зростає за останні два десятиліття. Вже у 1990 р. загальна кількість мігрантів як з Близького Сходу, так і з Африки в країнах ЄС-28 та ЄАВТ була вищою, ніж у країнах Східного партнерства (Східне партнерство). Однак відтоді ця диспропорція різко зростає, особливо з 2000 р. для Африки та з 2010 р. для Близького Сходу. Станом на 2019 р. загальна кількість мігрантів з Близького Сходу в країнах ЄС-28 та ЄАВТ становила понад 8 млн., а для Африки – понад 10 млн. Це значною мірою відображає дуже різні рівні економічного розвитку, які зберігалися протягом цього періоду та залишаються сильними факторами, що стимулюють міграційні потоки сьогодні.

Хоча велика частина Африки, зокрема, швидко зростає в економічному плані, у найближчі десятиліття розрив у багатстві залишиться величезним, що й надалі «штовхатиме» міграцію до ЄС. Війни та зміна клімату також є серйозними факторами, що підштовхують до міграції з Африки та Близького Сходу до ЄС, і цілком розумно очікувати, що вони будуть принаймні настільки ж важливими в майбутньому, як і в минулому. Фактори довкілля цілком можуть стати ще більш сильним стимулом для міграції в майбутньому, ніж зараз.

Проблеми міжнародної міграції торкаються практично всіх країн¹⁰. За кількістю мігрантів, за даними ООН, ЄС посідає третє місце у світі¹¹. На даний час населення Африки досягло 1,247 млрд. осіб і, відповідно до американського урядового агентства USAID, щороку воно збільшується на 24 млн.¹² Якщо ці темпи буде збережено, то до 2050 р. населення Африки подвоїться. Протягом наступних 40 років 97% приросту населення Землі

---

¹⁰ Даник Ю.Г. Актуальні питання розвитку міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2008. № 2. С. 284-295.

¹¹ Захаров І. Макроекономічні наслідки міграційної кризи для ЄС. *Україна і світ: перспективи та стратегії розвитку: електронний збірник наукових праць*. 2017. № 1. Вип. 4. С. 109-120. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/37741>

¹² Пускати нельзя останавливать: ЕС пытается решить проблему мигрантов. (29.06.2018). *BBC NEWS. Русская служба*. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-44654869>

буде сконцентровано переважно в Азії, Африці, Латинській Америці та Карибському басейні. Очікується, що до 2050 р. населення Азії збільшиться на 1,5 млрд. осіб, а Індія перевершить за чисельністю Китай¹³.

Сьогодні у світі проживає понад 7,5 млрд. людей, і лише 9,8% із них живуть в Європі. Населення Європи відчуває демографічний дисбаланс, і для того, щоб підтримувати високий рівень конкурентоспроможності, ЄС має подбати про врегулювання цієї проблеми. Існує безліч причин, з яких ЄС не встигає досягти необхідного рівня народжуваності в найближчому майбутньому. Безумовно, потік мігрантів може допомогти Європі впоратися із внутрішнім демографічним дисбалансом. Крім того, мігранти використовуються як трудові ресурси та сприяють підвищенню продуктивності праці в країнах, що приймають.

Центр міграційної політики (Migration Policy Center), основним завданням якого є проведення глобальних досліджень у галузі міграції для задоволення потреб у сфері управління міграцією на європейському рівні, зазначає, що формування єдиної політики щодо міграції та інтеграції мігрантів залишиться пріоритетом у спільній політиці ЄС протягом десятиліть¹⁴.

Експерти посилаються на такі основні причини масової міграції та збільшення потоків біженців: війни, соціально-економічні кризи та переслідування особи, порушення політичної свободи й інших прав людини. Ці причини мають глобальний характер, тому всі регіональні структури та суб'єкти, що борються з міграційною кризою, мають координувати свої дії з ООН та іншими міжнародними організаціями.

Постійна нестабільність на Близькому Сході веде до збільшення кількості людей, які намагаються досягти і знайти більш спокійне та затишне місце проживання. Саме країни Європейського Союзу мають усі необхідні умови для захисту прав людини. З початком російсько-української війни в 2014 р., а також ескалацією конфлікту в лютому 2022-го року до численних біженців з Близького Сходу додалися мільйони українських біженців, а також особи з Білорусі та Росії, що тікають від авторитарних режимів Путіна та Лукашенка. У центрі уваги біженців зі Сходу та Африки знаходяться такі країни як Італія, Іспанія, Португалія, Греція та Болгарія. Біженці з України знаходять притулок у сусідніх країнах – Польщі, Румунії та Словаччині.

Європейський Союз активізує свої зусилля щодо створення ефективної, гуманної та безпечної європейської міграційної політики. Рада ЄС відіграє важливу роль у цих зусиллях, визначаючи стратегічні пріоритети. На основі цих пріоритетів Рада ЄС встановлює певні керівні принципи для дій і передбачає мандати на переговорах із третіми країнами. Крім того, Рада приймає законодавчі акти та викладає конкретні програми.

В останні роки Рада ЄС працювала над ухваленням рішення у кількох областях. У хронології міграційного тиску дається огляд ключових моментів у роботі Ради щодо визначення комплексних дій ЄС у відповідь на міграційний тиск. Крім того, Головування у Раді ініціювало комплексні заходи реагування на політичному рівні у кризових ситуаціях (IPCR)¹⁵. Ці механізми забезпечують інструменти для посилення реагування Ради у разі

---

¹³ Населення Землі зросте до 9,7 млрд. осіб до 2050 року. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/594516.html>

¹⁴ Migration Policy Center. URL: <https://migrationpolicycentre.eu/#0>

¹⁵ How does the Integrated Political Crisis Response (IPCR) mechanism work? URL:

кризи як на політичному, так і на робочому рівні разом із ЄС.

До міграційної політики ЄС входять такі напрямки:

- робота з країнами походження та транзиту;
- зміцнення зовнішніх кордонів ЄС;
- управління міграційними потоками та обмеження незаконної контрабанди;
- реформа Спільної європейської системи притулку;
- надання можливостей для легальної міграції;
- заохочення інтеграції громадян третіх країн.

Слід наголосити, що відповідно до Женевської конвенції про статус біженців 1951 р. кожен може розраховувати на отримання притулку з метою захисту від переслідування чи небезпеки війни. Це дає законне право кожному біженцю у міжнародному захисті та зобов'язує країни ЄС надавати притулок біженцям і мігрантам¹⁶. Керуючись Женевською конвенцією, Європейська комісія наполягає на здійсненні плану прийому біженців відповідно до квот. Польща, Чеська Республіка, Словаччина та Угорщина рішуче виступають проти пропозиції ЄС. Вони пропонують формулу «ефективна солідарність», в якій кожна держава ЄС ухвалює рішення самостійно. Однак багато інших країн ЄС, особливо Італія та Греція, не погоджуються з цим.

Великий приплив мігрантів і біженців створює необхідність у підтриманні громадського порядку та у великому поліцейському контролі, що виходить за межі повноважень прикордонних контрольних органів, не навчених справлятися з великим потоком мігрантів. У деяких випадках навіть виникає потреба у використанні спеціальних поліцейських підрозділів для підтримання правопорядку з метою врегулювання особливо загрозливих конфліктних ситуацій.

Безлад і бійки між групами мігрантів і біженців з «гарячих точок» призводить до невизначеності щодо їхнього майбутнього. Такі інциденти здебільшого викликані розчаруванням щодо отримання неякісних умов, тривалої реєстрації та надання притулку. Співробітники та поліцейські часто перебувають під загрозою. Інша причина зіткнення між мігрантами пов'язані зі змішуванням різних етнічних груп і культур – наприклад, пакистанців з індусами, чи українців з росіянами.

Умови прийому, які не відповідають мінімальним життєвим стандартам (наприклад, погана санітарія, гігієна, опалення, харчування та переповненість) є найчастішими причинами проблем з біженцями. Ці фактори посилюють напруженість, образи та насильницькі дії, а також стимулюють завдання матеріальних збитків і серйозної шкоди.

Поточна ситуація в об'єктах надання притулку потребує покращення, оскільки це впливає на безпеку мігрантів і біженців, а також на внутрішню безпеку країн ЄС. Загалом, управління приймальними центрами потребує загальних комплексних дій ЄС. Усі експерти погоджуються з тим, що необхідно посилити колективну діяльність: для вирішення проблем із неврегульованим міграційним потоком. Європейці зобов'язані діяти у співпраці з міжнародними партнерами.

Отже, сучасна політика держав-членів ЄС, спрямована на вирішення проблем мігрантів і біженців, не є єдиною та цілеспрямованою. Кожна з держав сама вирішує, чи

<https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/ipcr/>

¹⁶ Конвенція о статусе беженцев. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/refugees.shtml

приймати їй біженців, а також їх подальше забезпечення житлом, харчуванням, працевлаштуванням, освітою й іншими життєвими благами.

Для українських біженців-освітян ринок праці європейських країн є відкритим. Українці, що отримали статус біженця та які перебувають під тимчасовим захистом, повинні мати можливість працювати як найняті працівники або самозайняті, а також отримувати доступ до професійного навчання. Вони повинні мати рівні права з працівниками держав-членів ЄС стосовно оплати й інших умов.

Для цього українцям потрібно підтвердити свою кваліфікацію. Зараз Єврокомісія розробляє нові рекомендації для спрощення визнання професійних кваліфікацій, отриманих в Україні. Це полегшить роботодавцям і навчальним закладам розуміння навичок українців, які прибувають до ЄС¹⁷. Водночас Європейський фонд освіти порівнює українську та європейську системи кваліфікацій. Він також створює ресурсний сайт для підтримки українців, які потребують допомоги у визнанні та підтвердженні своєї кваліфікації.

Українські вчителі та викладачі вищих навчальних закладів отримали можливість доступу до навчальних матеріалів українською мовою й онлайн-ресурсів і курсів для вчителів через Шкільний освітній шлюз School Education Gateway¹⁸, а також отримують підтримку через доступ до програм ЄС та обмінів у спільноті eTwinning¹⁹.

Із запровадженням воєнного стану Україна перейшла на екстремне дистанційне навчання, тимчасовий режим навчання, який школи вже запровадили у минулому через пандемію COVID-19. Працівники-освітяни, які виїхали за кордон, рятуючись від війни, продовжують передавати знання учням і студентам через систему дистанційного навчання.

Основною платформою для дистанційного навчання у середній школі в Україні є Національна онлайн-школа, в якій проводяться уроки з усіх предметів, як для учнів початкової, так і середньої школи. У регіонах, де доступ до Інтернету порушено, учні зможуть дивитися уроки на українському телебаченні. І онлайн, і телевізійні уроки інтегровані в інтерактивний розклад Календаря Google для полегшення координації.

Країни Європейського Союзу, а саме, Польща, Румунія та Естонія розробляють програми, які дадуть можливість українським освітянам продовжувати навчати молодше покоління. Так, естонська компанія EdTech безкоштовно та регулярно оновлюють свої цифрові навчальні платформи, ігри та інструменти (для вчителів та учнів з України, як в Естонії, так і в Україні). Матеріали з Національної онлайн-школи також доступні на сайті Міністерства освіти та науки Естонії, яке також фінансує сховище eSchool bag.

Офіційна польська онлайн-освітня платформа має нещодавно доданий український розділ, де розміщені як навчальні матеріали, так і уроки української онлайн-школи. Міністерство освіти Румунії також розмістило навчальні матеріали українською мовою, які включають завдання з української мови та літератури та всі предмети для учнів молодшого шкільного віку.

---

¹⁷ Доступ до ринку праці. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine/fleeing-ukraine-access-jobs_uk

¹⁸ Online educational resources in Ukrainian: schooling in Ukraine under adverse conditions. URL: <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/latest/news/online-ed-resources-ua.htm>

¹⁹ eTwinning is the community for schools in Europe. URL: <https://www.etwinning.net/en/pub/index.htm>

Також існує портал Європейський дослідницький простір для України («European Research Area for Ukraine»), який забезпечує отримання інформації та підтримку для дослідників в Україні та біженців²⁰. Портал об'єднує ініціативи на рівні ЄС, певної країни та неурядових груп. Він має на меті допомагати освітянам і науковцям, що постраждали від війни, знаходити житло та роботу, сприяти визнанню їхніх дипломів і вчених ступенів, а також надавати інші послуги.

Висновки. Таким чином, у статті визначено, що єдиної політики щодо біженців в Європейському Союзі не існує. У кожній країні-члені ЄС свій підхід до вирішення проблеми вимушеної міграції. Країни, до яких у 2022 р. найчастіше мігрують біженці з України є лояльними до українців, тому в Польщі, Румунії, Словаччині й інших країнах виникають програми підтримки українських освітян. Українські освітяни мають можливість продовжувати дистанційне навчання учнів своїх начальних закладів, або ж отримати роботу на ринку праці в країні, яка надала тимчасовий притулок (у разі підтвердження кваліфікації та володінні мовою викладання). Отже, українські біженці-освітяни можуть отримати широкий спектр послуг від держав, що надали їм притулок, а також продовжувати свою освітню та наукову діяльність.

Artur Minakov

EU Policy on Refugee Scientists From Ukraine

Abstract: The article considers the main provisions of the European Union's policy on refugees and internally displaced persons from Ukraine working in the field of education. The general migration policy of the European Union is considered, as well as legal instruments aimed at ensuring the comfortable existence of Ukrainian refugees-educators. The problems faced by refugees from Ukraine in the European Union due to the desire of the leading EU member states to limit the spontaneous influx of migrants and refugees are considered.

The reasons for the increase in the number of refugees are analyzed and constant instability in the Middle East, leading to an increase in the number of people trying to reach and find a quiet and comfortable place to live. It is the country of the European Union that has all the necessary conditions to protect human rights. Since the start of the Russian-Ukrainian war in 2014, and the escalation of the conflict in February 2022, millions of Ukrainian refugees have joined the many refugees from the Middle East, as well as people from Belarus and Russia from Putin's and Lukashenko's regimes. The focus is on refugees from the East and Africa: Italy, Spain, Portugal, Greece and Bulgaria. Refugees from Ukraine find refuge in neighboring countries – Poland, Romania and Slovakia.

Keywords: refugees, education, European Union, migration policy

---

²⁰ ERA4Ukraine. URL: <https://euraxess.ec.europa.eu/ukraine>